ПАМ'ЯТІ ТОВАРИШІВ

СПОГАДИ ПРО МІЖНАРОДНУ НАУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО-ОКЕАНОЛОГА АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ ВАЛЕРІЯ МИКОЛАЙОВИЧА ЄРЕМЕЄВА

31 жовтня 2020 року на сімдесят дев'ятому році життя пішов від нас видатний український вчений-океанолог, доктор фізико-математичних наук, професор, академік Національної академії наук України, Заслужений діяч науки та техніки України

ВАЛЕРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ ЄРЕМЕЄВ

(12.01.1942 – 31.10.2020)

Колеги згадують: "Наукові інтереси Валерія Миколайовича Єремеєва концентрувалися на ключових напрямах сучасної океанологічної науки – експериментальній та ядерній гідрофізиці, ізотопній океанографії, геофізичній гідродинаміці та гідрохімії океану. Його роботи у сфері ізотопної океанографії були пов'язані з вивченням фундаментальних закономірностей просторового формування й динаміки полів штучної та природної радіоактивності Світового океану та його морів, розробкою загальнотеоретичних підходів до аналізу і прогнозу можливих наслідків морських катастроф природного та антропогенного походження, а також з дослідженням проблем захоронення радіоактивних відходів і використання товщі вод як глобального детектора космічного випромінювання.

В.М. Єремеєв заснував новий науковий напрям – "оперативна океанологія", предметом якого є методи й засоби комплексних досліджень стану та динаміки складних морських систем з метою прогнозування їх мінливості під впливом природних та антропогенних факторів і

розроблення технологій сталого використання морського середовища та ресурсів, а також теорії й методів моделювання морських еколого-економічних систем для цілей інтегрованого управління прибережними зонами" [3].

"У кінці 1980-х років під керівництвом В.М. Єремеєва був побудований і успішно запущений в експлуатацію міжнародний науковий центр у Конакрі (Гвінейська Республіка). Експедиційні наукові дослідження охоплювали всі райони Світового океану і проводилися в рамках найбільш значущих міжнародних програм.

Валерій Миколайович Єремеєв заклав наукову основу для подальшого розвитку ізотопної океанографії та вніс вагомий вклад у розробку морських інформаційних технологій.

Розроблені під керівництвом Валерія Миколайовича теоретичні основи, методи і засоби глобальної океанографічної системи спостереження склали фундамент відповідних програм Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО і деяких країн Чорноморського басейну" [2].

Нагадаємо, що Указом Президента України[1] В.М. Єремеєв у 1997 році був призначений представником України у Виконавчій раді Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО (далі – МОК ЮНЕСКО).

У різні роки В.М. Єремеєв був членом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, представником України у Виконавчій раді МОК ЮНЕСКО і головою її Чорноморського регіонального комітету, головою Керівного комітету Глобальної системи спостережень за Світовим океаном для Чорного моря.

Віддаючи належне вагомому внеску Валерія Миколайовича у розвиток морських наук і технологій, МОК ЮНЕСКО у 2011 році нагородила його пам'ятною медаллю.

Відзначимо також успішну наукову діяльність В.М. Єремеєва у Міжнародній комісії з наукових досліджень Середземного моря (рис. 1).

У 1992 році Указом Президента України[2] В.М. Єремеєв був призначений представником України у згаданій міжнародній організації.

Зазначимо, що Міжнародна комісія з наукових досліджень Середземного моря (Commission Internationale pour l'Exploration Scientifique de la Méditerranée, CIESM) – міжнародна консультативна організація, створена у 1919 році у м. Монако (Князівство Монако[3]) за активної участі та сприяння Князя Монако Альберта I[4].

---

[1] Указ Президента України "Про призначення В. Єремеєва представником України у Виконавчій раді Міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО" від 21 серпня 1997 року № 886/97 (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента від 28.07.2017 № 203/2017).

[2] Указ Президента України "Про представника України в Міжнародній комісії з наукових досліджень Середземного моря" від 21 жовтня 1992 року № 504/92.

[3] Князівство Монако розташоване на півдні Європи на узбережжі Лігурійського моря у 20-ти км на північний схід від Ніцци. На суші Князівство Монако межує з Францією. Площа країни складає 2,02 км. У найбільшому місті Монако Монте-Карло розташований знаменитий Океанографічний музей, директором якого був дослідник-океанолог Жак-Ів Кусто.

[4] Князь Монако Альберт I (1848–1922 рр.) – почав службу у військово-морському флоті Іспанії, де кілька років прослужив штурманом. Залишивши військову службу, зайнявся вивченням Світового океану. Він особисто брав участь у 28-ми експедиціях по Атлантичному океану і Середземному морю. Результати експедицій були узагальнені в книзі, названій Князем Альбертом I "Шлях мореплавця". Згодом Князь Альберт I заснував Інститут океанографії, що включає, крім іншого, знаменитий океанаріум [5].

Під час нагородження представника України у Виконавчій раді МОК ЮНЕСКО В.М. Єремеєва ювілейною медаллю МОК ЮНЕСКО за вагомий внесок у розвиток світової океанографії та у зв'язку з 50-річчям МОК ЮНЕСКО (м. Париж, 2011)

На фото (праворуч): директор Інституту біології південних морів імені О.О. Ковалевського НАН України академік НАН України В.М. Єремеєв

Рис. 1. Логотип Міжнародної комісії з наукових досліджень Середземного моря

Мета CIESM – сприяння розвитку та координації співпраці середземноморських держав у сфері океанології. Членом Комісії може бути будь-яка середземноморська або прибережна держава, розташована на узбережжі сусідніх морів, або внутрішньоконтинентальна держава, яка проводить морські дослідження або океанографічні роботи в Середземному морі [4].

У даний час в цю організацію входить ряд держав, що здійснюють океанологічні дослідження в Середземному і Чорному морях. Членами CIESM є 24 держави: Албанія, Алжир, Іспанія, Греція, Єгипет, Ізраїль, Італія, Кіпр, Ліван, Мальта, Марокко, Монако, Німеччина, Португалія, Румунія, Росія, Сирія, Словенія, Туніс, Туреччина, **Україна,** Франція, Хорватія, Швейцарія.

Вищим органом CIESM є її конгрес, який скликають раз на три роки. Конгрес є головним форумом, де взаємодіють й обмінюються науковою інформацією вчені, зацікавлені розвитком та екологічним станом Середземноморської екосистеми [5].

Між конгресами керівництво CIESM здійснює Бюро, до складу якого входять президент CIESM, її генеральний директор, а також представники держав-членів.

Правління CIESM збирається один раз на рік за участю національних представників від держав-членів Комісії. Кожна країна має право мати тільки одного представника, крім: Франції, Італії, Монако, Іспанії, Росії, які мають право направляти двох делегатів.

На сьогодні засідання Міжнародної комісії з наукових досліджень Середземного моря проходять під головуванням Князя Монако Альберта II[5] – президента CIESM.

Діяльність CIESM наразі охоплює більшу частину Середземного моря, а також значну частину узбережжя Чорного моря.

CIESM включає шість постійних наукових комітетів за такими напрямами: геологія, фізика і клімат океану, біогеохімія, мікробіологія і біотехнологія, живі ресурси та екосистеми, прибережні системи. У проведенні фундаментальних і прикладних досліджень Середземного і Чорного морів та їхнього узбережжя, включаючи картографування, під егідою CIESM бере участь понад 100 наукових інститутів та організацій. Результати таких досліджень доступні для всіх держав-членів CIESM.

Вчені контролюють важливі морські параметри, щоб розуміти швидко змінювану динаміку, біологічну варіативність і стан екосистеми та гідрологію, які впливають на здоров'я Середземного і Чорного морів. Наприклад, програма "МедГЛОСС" спрямована на безперервні вимірювання рівня моря у Середземному і Чорному морях у зв'язку з глобальними змінами клімату та підвищенням рівня моря [5].

Слід зазначити, що наукова співпраця з Міжнародною комісією з наукових досліджень Середземного моря, розпочата В.М. Єремеєвим, була продовжена і надалі.

Так, Указом Президента України[6] генеральний директор Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України О.А. Щипцов у 1995 році був призначений представником України в Міжнародній комісії з наукових досліджень Середземного моря.

Варто зазначити, що після завершення своєї діяльності на посту віце-президента CIESM В.М. Єремеєв надавав науково-організаційну допомогу українським вченим у співпраці з керівництвом зазначеної міжнародної організації. Наприклад, при безпосередньому сприянні Валерія Миколайовича президент CIESM Князь Монако Реньє III запросив українських вчених-океанологів для участі в роботі 34-го конгресу CIESM, який відбувся в м. Валетта (Мальта) у 1995 році.

[5] Князь Монако Альберт II (нар. 14 березня 1958 р.) – глава Князівства Монако з 6 квітня 2005 р., вступив на престол 12 липня 2005 року.

[6] Указ Президента України "Про представника України в Міжнародній комісії з наукових досліджень Середземного моря" від 12 жовтня 1995 року № 950/95.

Князь Монако Реньє III[7] вітає Валерія Миколайовича Єремеєва з його обранням на три роки на посаду віцепрезидента Міжнародної комісії з наукових досліджень Середземного моря (1992)

На фото (зліва направо): Принц Монако Альберт II, Князь Монако Реньє III (у той час голова Князівства Монако), В.І. Пучкін (перекладач, співробітник Морського гідрофізичного інституту (МГІ) НАН України), директор МГІ НАН України член-кореспондент НАН України В.М. Єремеєв, заступник директора з наукової роботи МГІ НАН України доктор фізико-математичних наук В.І. Іванов, генеральний директор CIESM професор Фредерік Бріан

Для участі у роботі конгресу українська делегація прибула на науково-дослідному судні "Київ"[8] Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України (рис. 2), яке здійснювало наукові експедиційні дослідження у Середземному морі.

У період перебування науково-дослідного судна "Київ" у порту Валетти на прохання президента CIESM Князя Монако Реньє III Принц Монако Альберт II відвідав українське судно, ознайомився з судновими науковими лабораторіями і технічними засобами вивчення морського середовища, а також провів зустріч з членами української наукової експедиції та екіпажем судна. Під час зустрічі були обговорені проєкт Угоди про наукове співробітництво між CIESM та Національним агентством морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України, а також перспективи проведення спільних морських експедиційних досліджень у Середземному і Чорному морях з використанням науково-дослідного судна "Київ"[9].

[7] Князь Монако Реньє III (1923–2005) – тринадцятий князь Монако з династії Грімальді. Правив з 1949 року по 2005 рік.

[8] Науково-дослідне судно "Київ" (прапор України) – судно необмеженого району плавання, яке було оснащене унікальним науково-технічним обладнанням. Судновласник – Державне науково-виробниче підприємство "Укрнаукфлот" (директор О.Г. Лебідь, 1994–1997 рр.) Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України.

[9] Надалі співпраця українських вчених з CIESM здійснювалася у пасивному режимі у зв'язку з ліквідацією в 1996 році Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України та систематичною несплатою Україною обов'язкових членських внесків у зазначену міжнародну організацію.

Рис. 2. Науково-дослідне судно "Київ" готується
до прийому Принца Монако Альберта II (1995 рік)

**Під час урочистого прийому на борту науково-дослідного судна "Київ"
з нагоди відвідання судна Принцом Монако Альбертом II (1995 рік)**

На фото (зліва направо): капітан НДС "Київ" О.В. Кравченко, генеральний директор Національного агентства морських досліджень і технологій при Кабінеті Міністрів України О.А. Щипцов, Принц Монако Альберт II (глава Князівства Монако з 2005), заступник директора з наукової роботи МГІ НАН України доктор фізико-математичних наук В.І. Іванов, перекладач, співробітник МГІ НАН України В.І. Пучкін

Згадуючи плідну діяльність академіка НАН України В.М. Єремеєва у МОК ЮНЕСКО та CIESM, його колеги відзначають, що Валерій Миколайович віддавав усі свої знання, сили і досвід самовідданому служінню морським наукам.

Українська громадськість та наші друзі за кордоном бачили в ньому авторитетного діяча науки сучасності, вченого-океанолога, з чиїм іменем і нині нерозривно пов'язані заповітні сподівання і надії багатьох дослідників Світового океану.

Блискуча освіта Валерія Миколайовича та прекрасне виховання, широкий світогляд сформували рідкісні людські якості цього істинного інтелігента: ввічливість, такт і люб'язність у спілкуванні з колегами будь-якого рангу, виняткова працездатність у поєднанні з дисципліною, відповідальність за доручену справу і твердість у відстоюванні власних переконань і прийнятих рішень.

До останнього часу В.М. Єремеєв працював радником при дирекції Державної установи "Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України".

На завершення підкреслимо, що збереження напрямів міжнародної наукової діяльності академіка НАН України В.М. Єремєєва слід розглядати як складову частину стратегії розвитку вітчизняної океанології.

У зв'язку з цим, закликаємо наукову громадськість і державних службовців, а також зацікавлених представників ділових кіл України та української діаспори до консолідації спільних зусиль, спрямованих на відновлення активної науково-організаційної діяльності українських вчених-океанологів у Міжурядовій океанографічній комісії ЮНЕСКО та Міжнародній комісії з наукових досліджень Середземного моря, що дозволить забезпечити гідний внесок України у реалізацію наукових заходів, які заплановані в рамках Десятиліття Організації Об'єднаних Націй (2021–2030 рр.), присвяченого науці про океан в інтересах сталого розвитку.

Світла пам'ять про видатного вченого-океанолога зі світовим ім'ям академіка НАН України Валерія Миколайовича Єремеєва назавжди залишиться в наших серцях.

Олександр ЩИПЦОВ,
член-кореспондент НАН України,
директор Державної установи
"Науковий гідрофізичний центр
Національної академії наук України"

Перелік використаних джерел

1. Альберт I (князь Монако). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Albert_I,_Prince_of_Monaco (дата звернення: 20.07.2021).

2. Морський гідрофізичний інститут. URL: http://mhi-ras.ru/news/news_202011021906.html (дата звернення: 20.07.2021).

3. Памяти Валерия Николаевича Еремеева. *Морской биологический журнал.* 2020. Т. 5, № 4. С. 112–117.

4. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К – М. Міжнародна комісія з наукового вивчення Середземного моря. 792 с.: іл. ISBN 966-7492-03-6.

5. The Mediterranean Science Commission. URL: http://www.ciesm.org (дата звернення: 20.07.2021).